

Dochters van China

Jung Chang bij Boekerij:

Wilde zwanen

Mao

De keizerin

Dochters van China

Jung Chang

Dochters van China

Drie zussen in het middelpunt van de macht
in het twintigste-eeuwse China

Eerste druk 2020
Tweede druk 2021

ISBN 978-90-225-9298-4
ISBN 978-94-023-1448-9 (e-book)
ISBN 978-90-528-6271-2 (audio)
NUR 320

Oorspronkelijke titel: *Big Sister, Little Sister, Red Sister*
Vertaling: Paul Syrier
Omslagontwerp: Pinta Grafische Producties
Omslagbeeld: © Pictures from History / Bridgeman Images
Auteursfoto: © Ben Gold
Zetwerk: Elgraphic

© 2019 Globalflair Ltd.
© 2020 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor mijn moeder

Inhoud

	Kaart van China	10
	Voorwoord	13
DEEL I	DE WEG NAAR DE REPUBLIEK (1866-1911)	
1	De opkomst van de Vader van China	21
2	Soong Charlie: een methodistische predikant en geheime revolutionair	48
DEEL II	DE ZUSSEN EN SUN YAT-SEN (1912-1925)	
3	Ei-ling: een 'machtig slimme' jongedame	63
4	China begint aan een democratie	85
5	De huwelijken van Ei-ling en Ching-ling	94
6	Ching-ling wordt madame Sun	107
7	'Ik wil het voorbeeld van mijn vriend Lenin volgen'	121
DEEL III	DE ZUSSEN EN CHIANG KAI-SHEK (1926-1936)	
8	Dames van Shanghai	141
9	May-ling ontmoet de generalissimo	154
10	Getrouwd met een belaagde dictator	168
11	Ching-ling in ballingschap: Moskou, Berlijn, Shanghai	183
12	Het team van echtgenoot en echtgenote	199
13	Chiangs zoon terughalen uit de klauwen van Stalin	207
14	'Een vrouw beschermt een man'	215

DEEL IV DE ZUSSEN IN OORLOGEN (1937-1950)

15	Moed en corruptie	229
16	De frustratie van Rode Zus	245
17	Triomf en ellende van Kleine Zus	257
18	De ondergang van het regime-Chiang	268

DEEL V DRIE VROUWEN, DRIE LOTSBESTEMMINGEN (1949-2003)

19	‘We moeten het warm-gevoel-isme de kop indrukken’	287
20	‘Ik heb er geen spijt van’	301
21	Verblijf op Taiwan	319
22	De Hollywood-connectie	338
23	New York, New York	345
24	Veranderde tijden	353

	Noten	363
	Geraadpleegde archieven	395
	Bibliografie	397
	Illustratieverantwoording	417
	Dankwoord	421
	Register	425

REPUBLIEK CHINA, 1945

Voorwoord

Het bekendste moderne Chinese ‘sprookje’ is het verhaal over drie zussen uit Shanghai, geboren in de laatste jaren van de negentiende eeuw. Hun familie, met de naam Soong, was rijk en vooraanstaand en behoorde tot de elite van de stad. De ouders Soong waren vrome christenen, de moeder was lid van de meest illustere christelijke clan van China (Xu, naar wie een district van Shanghai is genoemd), en de vader was de eerste Chinees die als tiener in het Amerikaanse zuiden door de methodisten was bekeerd. Hun drie dochters, Ei-ling (‘Vriendelijke Tijd’, geboren in 1889), Ching-ling (‘Glorieuze Tijd’, geboren in 1893) en May-ling (‘Prachtige Tijd’, geboren in 1898), werden als kind voor hun opleiding naar Amerika gestuurd, iets wat toentertijd buitengewoon weinig voorkwam, en toen de meisjes jaren later naar huis terugkwamen spraken ze beter Engels dan Chinees. Ze waren klein en hadden een vierkante onderkaak, waren naar traditionele maatstaven geen grote schoonheden: hun gezichten hadden niet de vorm van meloenzaden, hun ogen leken niet op amandelen en hun wenkbrauwen waren geen gebogen wilgentenen. Ze hadden echter een heel fraaie huid, delicate gelaatstrekken, en bewogen zich elegant, wat nog benadrukt werd door hun modieuze kleding. De zussen hadden de wereld gezien: ze waren intelligent, onafhankelijk ingesteld en vol zelfvertrouwen. Ze hadden ‘klasse’.

Waardoor ze uiteindelijk moderne ‘prinsessen’ van China werden waren echter hun ongewone huwelijken. Eén man, die eerst voor Ei-ling en daarna voor Ching-ling viel, was Sun Yat-sen, de pionier van de republikeinse revolutie die in 1911 de monarchie omverwierp. Sun, bekend als de ‘Vader van (het republikeinse) China’, wordt in de hele

Chineessprekende wereld vereerd. Ching-ling trouwde met hem.

Sun stierf in 1925. Zijn opvolger, Chiang Kai-shek, maakte May-ling, Kleine Zus, het hof en trouwde met haar. Chiang vormde later, in 1928, een nationalistische regering en regeerde China tot de communisten hem in 1949 naar Taiwan verdreven. Tijdens zijn bewind was Kleine Zus bijna 22 jaar lang de first lady van het land. Terwijl Chiang tijdens de Tweede Wereldoorlog het Chinese verzet tegen de Japanse invasie leidde werd ze een van de beroemdste vrouwen van haar tijd.

Haar oudste zus Ei-ling, Grote Zus, trouwde met H.H. Kung, die dankzij de connecties van zijn vrouw vele jaren de posten van premier en minister van Financiën bekleedde. Deze betrekkingen hielpen op hun beurt Ei-ling, die erin slaagde een van de rijkste vrouwen van China te worden.

De familie Soong, waartoe ook drie zoons behoorden, vormde de inner circle van het regime van Chiang Kai-shek, met uitzondering van Ching-ling, de weduwe van Sun Yat-sen, die zich bij de communisten aansloot. Ze werd soms als Rode Zus aangeduid. Zo werden de zussen door twee tegenover elkaar staande politieke kampen van elkaar gescheiden. Tijdens de burgeroorlog na de Tweede Wereldoorlog deed Rode Zus haar best de communisten te helpen Chiang te verslaan, ook al betekende dit dat haar familie werd geruïneerd. Na de ineenstorting van het regime van Chiang en de stichting van communistisch China onder Mao Zedong in 1949 werd Rode Zus Mao's vicevoorzitter.

Het was duidelijk dat de zussen uitzonderlijk waren, uitzonderlijker dan hun invloedrijke huwelijken suggereerden. In de Chineessprekende wereld worden de mensen het niet moe over hen te praten, ook niet over hun privélevens. Ik herinner me twee specifieke verhalen tijdens mijn jeugd in Mao's China van de jaren vijftig tot de jaren zeventig, toen het land door een rigide, totalitaire controle werd beheerst en volledig was geïsoleerd van de buitenwereld. Het ene was dat madame Chiang, Kleine Zus, elke dag een melkbad nam om ervoor te zorgen dat haar huid bleef glanzen. In die tijd was melk, zeer voedzaam en begeerd, schaars en voor het gemiddelde gezin niet te krijgen. Het als badwater gebruiken werd als een schandalige luxe beschouwd. Eenmaal probeerde een leraar deze algemeen verspreide mythe te corrigeren en mompelde tegen zijn leerlingen: 'O, denken jullie werkelijk dat het prettig is, zo'n

melkbad?’ Hij werd korte tijd later in de rijen van de veroordeelde ‘rechten’ ingedeeld.

Het andere verhaal dat diepe indruk op me maakte was dat Ching-ling, de vicevoorzitter van het puriteinse, rode China, samenwoonde met het hoofd van haar lijfwacht, die minder dan half zo oud was als zij. Men zei dat ze een fysieke relatie hadden gekregen doordat de lijfwacht haar, toen ze oud was en in een rolstoel zat, naar en van haar bed droeg. De mensen speculeerden eindeloos over de vraag of ze getrouwd waren en discussieerden of de relatie aanvaardbaar was. Het gerucht ging dat de partij de affaire toestond uit consideratie met het feit dat Ching-ling al een hele tijd weduwe was en een man nodig had en dat de partij haar zelfs toestond de prestigieuze naam madame Sun te blijven voeren. Ik herinner me dit verhaal bijzonder goed omdat je maar zo zelden roddels over het seksleven van een leider van het land hoorde. Niemand waagde het iets te zeggen over andere topfunctionarissen.

Nadat Mao in 1976 was gestorven en toen China zich meer openstelde, vestigde ik me in Groot-Brittannië en kwam veel meer te weten over de zussen. Ik kreeg halverwege de jaren tachtig zelfs opdracht een kort boek te schrijven over Rode Zus, Ching-ling. Maar hoewel ik enig onderzoek deed en ongeveer 30.000 woorden op papier zette, voelde ik me merkwaardig genoeg niet betrokken bij mijn onderwerp. Ik probeerde niet eens het fijne te weten te komen van het schandaal met de lijfwacht.

In 1991 werd *Wilde zwanen: drie dochters van China*, het boek over de levens van mijn grootmoeder, mijn moeder en mijzelf, gepubliceerd. Daarna schreef ik samen met mijn echtgenoot, Jon Halliday, een biografie van Mao. Mao en zijn schaduw hadden de eerste 26 jaar van mijn leven beheerst en ik was erop gespitst meer over hem te weten te komen. Daarna trok keizerin-douaïrière Cixi, de laatste grote monarch van China (niet gekroond omdat vrouwen geen monarch mochten zijn) mijn aandacht. Cixi, uitgegroeid van nederige concubine tot staatsvrouw, regeerde tientallen jaren lang het rijk van achter de troon en leidde het middeleeuwse land de moderne tijd binnen. Beide onderwerpen fascineerden me en slokten twintig jaar van mijn leven op. Over wie ik daarna moest schrijven was een moeilijke keus. Het idee van de zusters Soong kwam wel bij me op, maar ik sloot het uit. Na *Wilde zwanen* had

ik geschreven over mensen die de loop van de geschiedenis hadden bepaald, en dat gold niet voor deze zussen.

Als individuen bleven ze, getuige de beschikbare informatie, sprookjesfiguren, samengevat in de vaak aangehaalde beschrijving: 'In China waren er drie zussen. De ene was dol op geld, de andere op macht en de derde op haar land.' Er leek geen sprake te zijn van mentale conflicten, morele dilemma's of vreselijke beslissingen: alles waardoor menselijke wezens reëel en interessant worden.

In plaats hiervan overwoog ik over Sun Yat-sen te schrijven, de Vader van het republikeinse China. Hij had geleefd van 1866 tot 1925 en in de periode tussen Cixi en Mao zijn prominente plaats gekregen. Sun was net zoals zij een bepalende figuur en een soort 'brug' tussen hen geweest. Onder Cixi was China begonnen aan de reis naar een parlementaire democratie en leefde in de verwachting van grotere vrijheid en openheid. En toch, veertig jaar na haar dood in 1908 nam Mao de macht over, isoleerde het land en stortte het in een staat van totalitaire tirannie. Wat was er gebeurd in die veertig jaar, waarin Sun Yat-sen een sleutelrol speelde? Deze vraag had me voortdurend door het hoofd gespeeld. Dit was mijn kans erachter te komen.

Voor de Chinezen, en voor degenen buiten de Chineessprekende wereld die van hem hebben gehoord, is het beeld van Sun het beeld van een heilige. Maar was hij dat wel? Wat heeft hij precies voor China gedaan, en wat heeft hij China aangedaan? En hoe was hij als mens? Ik wilde antwoorden vinden op deze en tal van andere vragen.

Toen ik het leven van Sun, en dat van de mensen om hem heen, stukje bij beetje reconstrueerde, kwam de diepte van het karakter van zijn vrouw en haar zussen bovendrijven en hield mijn aandacht gevangen. Sun, zo besefte ik, was een volmaakt politiek dier dat zijn ambities monomaan na joeg. Dat hij geen heilige was, was een opluchting (voor de biograaf). Het volgen van zijn tocht naar de macht, die vol was van overwinningen en nederlagen, gangsters en gangstermethoden zoals vendetta's en moorden, voelde aan alsof ik een thriller las. En te ontdekken hoe deze man geschiedenis maakte was bevredigend. Maar de levens van de vrouwen, waarvan de politiek slechts één aspect was, werden geleidelijk rijker en

voor mij aantrekkelijker. Ik besloot hen onderwerp van dit boek te maken.

Toen ik mijn aandacht naar de zussen verlegde, zag ik pas hoe buitengewoon ze eigenlijk waren geweest. Hun levens omspannen drie eeuwen (May-ling overleed in 2003 op 105-jarige leeftijd) en speelden zich af in het middelpunt van oorlogen, aardschokken van revoluties en andere dramatische veranderingen. Het decor veranderde van grootse feesten in Shanghai naar penthouses in New York, van ballingsoorden in Japan en Berlijn naar kamers voor geheime ontmoetingen in Moskou, van de particuliere wijken van de communistische elite in Beijing naar de wandelgangen van het machtscentrum in het democratiserende Taiwan. De zussen kenden perioden van hoop, moed en hartstochtelijke liefde, maar ook van wanhoop, angst en diepe teleurstellingen. Ze genoten immense luxe, voorrechten en glorie maar stelden ook voortdurend hun leven in de waagschaal. Ching-ling ontsnapte ternauwernood aan de dood toen ze een miskraam kreeg, waarna ze nooit meer kinderen kon krijgen. Haar zorgen en verdriet zouden een belangrijke rol spelen bij haar gedrag als vicevoorzitter van het communistische China.

May-ling kreeg ook een miskraam, waarna ook zij kinderloos bleef. Haar echtgenoot Chiang Kai-shek, wiens politieke carrière van start ging nadat hij een van de vijanden van Sun had gedood, werd zelf door moordenaars op de hielen gezeten, van wie er twee op een nacht heel dicht bij het echtelijk bed kwamen.

Ei-ling hielp Kleine Zus de leegte van haar kinderloosheid op te vullen, maar moest zelf ook het hoofd bieden aan levenslange teleurstellingen, waarvan niet de minste een algemene kwalijke reputatie was: ze werd als de inhalige en slechte Grote Zus gezien, terwijl Rode Zus als een pure godin en Kleine Zus als een internationale ster vol glamour werd behandeld. De relatie tussen de drie vrouwen was emotioneel zeer beladen, en niet alleen omdat Ching-ling actief optrad om de levens van de twee anderen te verwoesten. Chiang Kai-shek doodde de man van wie ze na de dood van Sun was gaan houden: Deng Yan-da, een charismatische natuurlijke leider die als alternatief voor de communisten en de nationalisten een Derde Partij had gevormd.

De moderne Chinese geschiedenis is nauw vervlochten met de persoonlijke trauma's van de zusters Soong.

Bij het schrijven over hen, en over China's kolossen Sun Yat-sen en Chiang Kai-shek, ben ik gezegend geweest met een overvloed aan materiaal. Overvloedige correspondentie, geschriften en memoires, voornamelijk uit China, zijn gepubliceerd of beschikbaar gemaakt. In Taiwan, dat nu een democratie is, hebben archieven hun deuren geopend. In Londen, waar Sun Yat-sen zijn eigen 'ontvoering' op touw zette, waarmee zijn carrière begon, is veel informatie voorhanden. Vooral in Amerika, waarmee de hele familie nauwe banden onderhield, herbergen instellingen en bibliotheken talrijke verzamelingen documenten die eenvoudigweg goudmijnen zijn. Een zeer kostbare, recente toevoeging is het dagboek van Chiang Kai-shek, dat hij 57 jaar lang elke dag bijhield, dat ongewoon persoonlijk is en veel onthullingen over zijn huwelijk met May-ling bevat.

Het verhaal van de zusters Soong begon toen China de eerste stappen zette bij de overgang van monarchie naar republiek. De man die de belangrijkste rol speelde in dit historische proces was Sun Yat-sen. Sun en zijn republikeinse revolutie zouden het leven van de drie zussen drastisch beïnvloeden.

DEEL I

De weg naar de republiek
(1866-1911)

I

De opkomst van de Vader van China

Op 4 juli 1894 riep Hawaï zichzelf tot republiek uit nadat de regerende koningin, Lili'uokalani, het jaar daarvoor was afgezet. Deze gebeurtenis in de Stille Oceaan, op negenduizend kilometer van de kust van China, had een invloed die niemand had kunnen voorzien: ze hielp bij de vorming van het China van vandaag. Een 27 jaar oude Chinese radicaal, Sun Yat-sen, ging in de archipel aan land en stapte een wereld in waar het woord 'republiek' op ieders lippen lag. De royalisten zwoeren samen om Lili'uokalani weer op de troon te zetten, terwijl de republikeinse troepen zich opmaakten hen te verpletteren. De sfeer was koortsachtig. De jongeman, die een complot smeedde tegen de monarch van zijn eigen land, kwam op het idee dat ook China een republiek kon worden.

Dit was een nieuwe opvatting. De monarchie was het enige politieke systeem dat de Chinezen kenden. In die tijd werd het land geregeerd door de Mantsjoe-dynastie. De Mantsjoes waren geen inheemse Chinezen maar hadden het land halverwege de zeventiende eeuw veroverd. Aangezien ze niet meer dan één procent van de bevolking vormden, werden ze als buitenlandse minderheidsoverheersers gezien en vrijwel voortdurend met verzet van inheemse Han-opstandelingen geconfronteerd. Sun was een van deze opstandelingen. Gewoonlijk riepen ze op tot het herstel van de pre-Mantsjoe Han-dynastie, de Ming (1368-1644). Dit vooruitzicht was echter problematisch. De Ming-dynastie was een verrotte oude boom geworden die door een boerenopstand was ontworteld voordat de Mantsjoes van de chaos profiteerden, een inval deden en er definitief een einde aan maakten. De mensen wilden de Ming niet graag terug. Niemand had een precies plan voor de toekomst. Dankzij de gebeurtenissen op Ha-

waï ontwierp Sun Yat-sen een duidelijke en op de toekomst gerichte visie voor China: een republiek. Die november richtte hij, in een zonovergoten Honolulu, een politieke organisatie op met de naam Xing-zhong-hui ('Herstel China Genootschap'). De stichtingsvergadering werd gehouden ten huize van een plaatselijke Chinese bankdirecteur in een houten huis met grote veranda's, beschaduwde door houten jaloezieën en tropische struiken. Ieder van de meer dan twintig leden legde in Hawaïaanse stijl zijn linkerhand op de Bijbel, stak zijn rechterhand op en las de door Sun opgeschreven eed voor: 'Verdrijf de Mantsjoes (...) en vorm een republiek.'¹

De combinatie van deze twee doelstellingen bleek een geniale zet te zijn. Ze maakte het republikanisme aantrekkelijk voor het volk. In minder dan twintig jaar, in 1911, werd de Mantsjoe-dynastie omvergeworpen en werd China een republiek, waarvan Sun als de 'Vader' bekend kwam te staan.

Het idee van een republiek zou vroeg of laat ook wel bij anderen zijn opgekomen. Dankzij Hawaï legde Sun Yat-sen er als eerste contact mee. Sun's ambitieuze karakter en het vele waartoe hij bereid was om zijn doelstellingen te verwezenlijken waren zodoende van essentieel belang bij het bepalen van de koers van het republikeinse China.

Sun Yat-sen, een kleine man met een donkere huid en goed geproportioneerde en aangename gelaatstreken, werd geboren aan de zuidkust van China dicht bij Hongkong en Macau, de Britse en Portugese koloniën. De hoofdstad van de provincie was Kanton, honderd kilometer naar het noorden, en Sun was een Kantonees. Het dorp aan zee waar hij was geboren, in een kom van beboste heuvels, had een schilderachtige naam: Cuiheng ('Smaragdweg'). De grond bestond echter grotendeels uit zanderige klei die ongeschikt was voor landbouw, en het leven was er een leven van abjecte armoede.² Hij werd geboren op 12 november 1866, in een lemen hut van ongeveer tien bij vier meter, die hij deelde met zijn ouders, de heer en mevrouw Sun Da-cheng, zijn grootmoeder van vaderskant, een twaalf jaar ouder broertje en een drie jaar ouder zusje. Toen hij opgroeide en meer slaapruimte in beslag nam moesten de oudere kinderen de nachten bij familieleden doorbrengen. De familie

at zoete aardappelen en wist zelden de hand te leggen op de meer gewenste rijst. De mannen droegen zelden schoenen. In de hoop dat hun nieuwe baby meer geluk zou hebben in het leven noemden meneer en mevrouw Sun hem Di-xiang, het Beeld van de Noordgod, de hemelse beschermheilige van de streek.

Toen hij vier was gaf de toekomstige iconoclast uiting aan zijn eerste bezwaar tegen gekoesterde tradities. Zijn moeder was bezig met het afbinden van de voeten van zijn zus Miao-xi, die toen ongeveer zeven jaar was. Het afbinden van voeten bij vrouwen was in Han-China al duizend jaar praktijk.³ Het bracht met zich mee dat de vier kleinere tenen van elke voet bij een baby werden gebroken en onder de voet werden gevouwen zodat er een voet als een lelieknop ontstond. Vervolgens werd met een lange strook textiel de voet strak ingebonden om te voorkomen dat de gebroken botten heelden en de voeten groeiden. Boerenmeisjes werden in het algemeen op latere leeftijd aan deze foltering onderworpen dan peuters uit de hogere klassen, wier voeten gewoonlijk werden afgebonden als ze twee of drie jaar waren, zodat de kreupele voetjes klein zouden blijven. Toen Suns moeder, die zelf afgebonden voeten had en nog steeds leed onder de pijn, haar dochter begon te verminken, zag Sun hoe zijn zusje wanhopig met haar armen zwaaide om iets vast te grijpen om de pijn te verlichten, en hij smeekte zijn moeder ermee op te houden. Mevrouw Sun hilde en vertelde hem dat als zijn zusje geen stel lelieachtige voetjes had als ze opgroeide, ze als een verschoppeling en 'als een niet-Chinese vrouw' zou worden behandeld en het 'ons zou verwijten'. Sun bleef zijn moeder lastigvallen en uiteindelijk gaf ze toe, maar nam het meisje wel mee naar een professionele voetbindster in het dorp.

Toen hij vijf was ging zijn zeventien jaar oude broer Ah Mi scheep op een reis van veertig dagen naar Hawaï om een beter bestaan op te bouwen. Het toen onafhankelijke koninkrijk onder overweldigende Amerikaanse invloed wilde de landbouw uitbreiden en verwelkomde Chinese boeren. Ah Mi werkte hard, eerst als boerenknecht, waarna hij zijn eigen onderneming begon. Hij verdiende goed geld en stuurde een groot deel ervan naar huis. Het leven van de familie verbeterde drastisch. Er werd een nieuw huis gebouwd. Sun ging toen hij negen was naar de dorps-school. Hij vond het echter bijna even vreselijk confuciaanse klassieken

uit zijn hoofd te moeten leren als op de velden te werken. Later vertelde hij vrienden dat hij, zodra hij tot iets als ‘denken’ in staat was geweest, geobsedeerd was geraakt door de gedachte te ontsnappen aan het leven dat hij leidde.⁴ Uiteindelijk, in 1879, liet zijn broer hem overkomen en maakte Sun de reis naar Hawaï. Op het moment dat hij daar van boord stapte werd de twaalfjarige verliefd op zijn nieuwe thuis. De haven van Honolulu met zijn schitterende gebouwen in Europese stijl trof hem als een ‘wonderhuis’.⁵ De straten, schoon en ordelijk, waren een hemel vergeleken met zijn vuile en bouwvallige dorp.

Het was Ah Mi’s bedoeling geweest dat Sun hem bij zijn verschillende zaken zou helpen. Toen Sun hier echter geen belangstelling voor bleek te hebben meldde Ah Mi hem aan bij scholen in Honolulu, eerst bij het Iolani College, dat door missionarissen van de Church of England was gesticht voor plaatselijke en geïmmigreerde jongens. Het programma was gemodelleerd naar dat van een Engelse *public school* en de docenten waren voor het merendeel Angelsaksisch. Sun deed het er goed en eindigde bij zijn eindexamen, drie jaar later in 1882, als tweede op het onderdeel Engelse grammatica. Een trotse Ah Mi gaf een groot feest om het te vieren. De prijs die hij van de school kreeg was een boek over Chinese cultuur en geschiedenis. De school wilde niet dat haar leerlingen hun wortels zouden vergeten. Ze probeerde zelfs niet Sun te verengelsen; het kind behield de kenmerkende haardracht die onder de Mantsjoes voor Chinezen verplicht was: een lange staart op het achterhoofd. Sun vond het heerlijk op de school: het uniform, de discipline en vooral de militaire exercities – het op en neer marcheren vond hij opwindend.⁶

Hij vervolgde zijn opleiding bij de hoogste onderwijsinstelling van de archipel, de Amerikaanse missieschool Oahu College in Honolulu. (De beroemdste alumnus van het college, dat nu bekendstaat als Punahou School, is Barack Obama, die bijna honderd jaar later, in 1979, het eindexamen haalde.) Het schoolgeld was hoog: een zilveren dollar per week, de prijs van een geit van meer dan honderd pond. Dit was geen geringe last voor Ah Mi, die geen makkelijk leven had. Hij had net grond gekocht op het eiland Maui, waar hij rietsuiker hoopte te gaan verbouwen. Zijn plantage lag echter in de bergen, ongeveer 1200 meter boven zeeniveau, en werd door de rand van de wolken gestreeld; het was er steil en rots-